

ZMENA REŽIMU: POL'SKO

KONIEC POSTKOMUNIZMU

PODZIM 2020

DOC. MAREK RYBÁŘ, PHD.

NÁSTUP KOMUNISTOV

- PRED II. SVETOVOU VOJNOU LEN SLABÉ POSTAVENIE KOMUNISTOV NA POL. SCÉNE
- KVÔLI ROZDELENIU POĽSKA SILNÝ PROTISOVIETSKY/PROTIKOMUNISTICKÝ SENTIMENT
- POĽSKÉ NEKOMUNISTICKÉ STRANY DÔVERYHODNÉ, NEKOLABOROVALI S OKUPANTMI
- PO VOJNE VYTVORENIE ŠIROKEJ VLÁDNEJ KOALÍCIE S ĽUDOVcami A SOCIALISTAMI
- NAPRIEK MENŠINOVÉMU POSTAVENIU KONTROLA BEZPEČNOSTNÉHO APARÁTU

ZMANIPULOVANIE REFERENDA O ZRUČENÍ SENÁTU A ORAČOVANÝ ODKIDAN

NÁSTUP KOMUNISTOV

- VOL'BY V JANUÁRI 1947 BOLI ZMANIPULOVANÉ, KOMUNISTI V KOALÍCII SO SOCIALISTAMI A MENŠÍMI STRANAMI OBSADILI ASI 80% PARLAMENTNÝCH KRESIEL
- RÝCHLA DISKREDITÁCIA ĽUDOVCOV, ZDECIMOVANIE ICH VEDENIA A PERZEKÚCIA ČLENOV
- PODOBNÝ POSTUP VOČI SOCIALISTOM: PERZEKÚCIE, "OČISTA" A NÚTENÉ ZLÚČENIE S KOMUNISTICKOU STRANOU
- POČAS KOMUNIZMU EXISTOVALA POĽSKÁ ĽUDOVÁ STRANA (PSL) AKO KOMUNISTAMI KONTROLOVANÁ FORMÁLNE NEZÁVISLÁ STRANA

CHARAKTER REŽIMU 1947-1989

- LINZ A STEPAN ARGUMENTUJÚ, ŽE REŽIM V POĽSKU NIKDY NENAPLŇAL DEFINIČNÉ ZNAKY TOTALITARIZMU
- 1. LIMITOVANÝ SOCIETÁLNY PLURALIZMUS
- 2. PÔDOHOSPODÁRSTVO
- 3. ZÁSADNÉ PREMENY STRANÍCKEHO VEDENIA

LIMITOVANÝ SOCIETÁLNY PLURALIZMUS

- KATOLÍCKA CIRKEV SI ZACHOVALA RELATÍVNE AUTONÓMNE POSTAVENIE, NAPRIEK POČIATOČNÝM SNAHÁM 1950-1956 O KONTROLU ZO STRANY REŽIMU
- OD R. 1950/1956 NÁBOŽENSKÉ VZDELÁVANIE V ŠTÁTNYCH ŠKOLÁCH A LEN OBMEDZENÁ KONTROLA NÁBOŽENSKEJ TLAČE
- AŽ DO ROKU 1989 CIRKEV VIACKRÁT ZOHRALA ÚLOHI MEDIÁTORA MEDZI REŽIMOM A OPOZÍCIOU

AUTONÓMIA V PÔDOHOSPODÁRSTVE

- V POĽSKU NIKDY NEDOŠLO KU KOLEKTIVIZÁCII HOSPODÁRANIA V AGROSEKTORE
- NEZÁVISLÍ FARMÁRI VLASTNILI VIAC AKO 70% PÔDY, REŽIM SA ANI NEPOKÚSIL O NÁSILNÚ KOLEKTIVIZÁCIU
- VÝRAZNÁ ČASŤ NÁRODNÉHO HOSPODÁRSTVA NEBOLA PRIAMO KONTROLOVANÁ ŠTÁTOM

PREMENY STRANÍCKEHO VEDENIA

- ZMENY VEDENIA KOMUNISTICKEJ STRANY NEBOLI LEN OBYČAJNÝMI VÝMENAMI, ALE VŽDY ZNAMENALI AJ VÝRAZNÚ ZMENU CELKOVÉHO POLITICKÉHO KURZU
- 1. BIERUT (DO 1956) SNAHA O KOMUNISTICKÚ ORTODOXIU, MINI-STALINIZMUS
- 2. GOMULKA (1956-1970) RELATÍVNA UMIERNENOSŤ, POĽSKÝ NACIONALIZMUS
- 3. GIEREK (1971-1980) SNAHA O INÚ HOSPODÁRSKU POLITIKU, MASÍVNE ZADLŽOVANIE
- 4. JARUZELSKI (1980-1989) REPRESIE, VOJENSKÉ RIEŠENIE A NAPOKON DOHODA S OPOZÍCIOU
- LINZ A STEPAN TVRDIA, ŽE TAKÉTO ZMENY SÚ TYPICKÉ PRE TRADIČNÉ AUTORITÁRSKE REŽIMY ("AUTORITÁRSKY KOMUNIZMUS")

OTÁZKA ŠTÁTNOSTI

- ZMENA POĽSKÝCH HRANÍC PO ROKU 1945 A ZMENA ZLOŽENIA OBYVATEĽSTVA
- DO II. SVETOVEJ VOJNY BOLO POĽSKO MULTINÁRODNÝM ŠTÁTOM, : UKRAJINCI, BIELORUSI, ŽIDA A NEMCI TVORILI VYŠE 1/3 OBYVATEĽSTVA
- PRIČLENENIE VÝCHODNÝCH OBLASTÍ K ZSSR
- ZABRATIE (TRADIČNE PRIEMYSELNÝCH) OBLASTÍ NA ZÁPADE
- VYSÍDLLENIE NEMCOV A VYHLADENIE A VYSŤAHOVANIE ŽIDOVSKÉHO OBYVATEĽSTVA:
- POĽSKO PO 1945 JE ETNICKY AJ NÁBOŽENSKY HOMOGÉNNY ŠTÁT

POL'SKO A KATOLICIZMUS

- TO VIEDLO K VZÁJOMNÉMU POSILNENIU POL'SKEJ A KATOLÍCKEJ IDENTITY
- KATOLICIZMUS PREDSTAVOVAL PRESAH TRANSNÁRODNÉHO HRÁČA DO POL'SKEJ POLITIKY
- NAJVÝZNAMNEJŠIE PO ROKU 1978, KEĎ BOL POL'SKÝ KARDINÁL KAROL WOJTYLA ZVOLENÝ ZA PÁPEŽA JÁNA PAVLA II
- HISTORICKÁ SKÚSENOŠŤ S DELENÍM POL'SKA (1939) POSILŇOVALI PROTIRUSKÉ/ PROTISOVIETSKE/ PROTIKOMUNISTICKÉ SENTIMENY V SPOLOČNOSTI

SILNÁ OBČIANSKA SPOLOČNOSŤ

- AUTONÓMNOSŤ KATOLÍCKEJ CIRKVI NEUMOŽNILA TOTALITNÚ KONTROLU SPOLOČNOSTI
- SPOMEDZI VŠETKÝCH KOMUNISTICKÝCH KRAJÍN EXISTOVALA V POĽSKU NAJSILNEJŠIA OBČIANSKA SPOLOČNOSŤ
- POSTUPNÝ VÝVOJ OD IZOLOVANÝCH SKUPÍN K VZÁJOMNEJ PODPORE
- 1976 SA SFORMOVAL VÝBOR NA OCHRANU ROBOTNÍKOV (KOR): AKTIVITA INTELIGENCIE V REAKCII NA PROTESTY ROBOTNÍKOV 1970 A 1971
- ZOHRAL DÔLEŽITÚ ÚLOHU PRI PREPÁJANÍ INTELIGENCIE A ROBOTNÍKOV (SOLIDARITA)

SOLIDARITA

- ODBOROVÉ HNU Tie, VZNIKLO V GDAŇSKÝCH LODENICIACH POD VEDENÍM LECHA WALESU
- NAKRÁTKO AJ LEGALIZÁCIA, MALO AŽ 10 MILIÓNOV ČLENOV
- KOMUNISTICKÝ REŽIM, KTORÝ TVRDIL, ŽE REPRESENTUJE PRACUJÚCICH, TAK ČELIL OBROVSKEJ MASOVEJ ORGANIZÁCII SKUTOČNE ZDRUŽUJÚCEJ ROBOTNÍKOV A ĎALŠÍCH PRACUJÚCICH

VOJENSKÉ RIEŠENIE

- V DECEMBRI 1981 GENERÁL JARUZELSKI, KTORÝ ZASTÁVAL POST PREDSEDU VLÁDY A MINISTRA OBRANY, VYHLÁSIL STANNÉ PRÁVO
- VOJENSKÁ RADA NÁRODNEJ SPÁSY (WRON), PROSTREDNÍCTVOM KTOREJ SPRAVOVAL ŠTÁT POČAS ĎALŠÍCH DVOCH ROKOV: MALA 21 ČLENOV, Z NICH BOLO 15 GENERÁLOV, JEDEN ADMIRÁL, A 5 PLUKOVNÍKOV
- DO DÔLEŽITÝCH POZÍCIÍ SA DOSTALI PREDSTAVITELIA ARMÁDY:
- NAPR. MINISTROM VNÚTRA BOL AŽ DO ROKU 1990 GENERÁL CZESLAW KISCZAK, KTORÝ KONTROLOVAL AJ TAJNÉ SLUŽBY

AKTÉRI POLITICKÉHO VÝVOJA V 80. ROKOCH

- PO ROKU 1981 V POĽSKO PRIPOMÍNALO VÝVOJ V LATINSKOAMERICKÝCH VOJENSKÝCH DIKTATÚRACH
- POKUS O ZMENU INŠTITUCIONÁLNYCH ZÁKLADOV POĽSKÉHO KOMUNISTICKÉHO REŽIMU: OD REŽIMU JEDNEJ STRANY K BYROKRATICKO-AUTORITÁRSKEMU A NEIDEOLOGICKÉMU VOJENSKÉMU REŽIMU
- 80. ROKY SA VYVÍJALI V INTERAKCIÁCH PIATICH KLÚČOVÝCH AKTÉROV:
- ARMÁDA (V POZÍCII VLÁDY), TAJNÉ SLUŽBY (VEDENÉ MINISTROM VNÚTRA), KOMUNISTICKÁ ŠTÁTOSTRANA (NAPOJENÁ NA SOVIETSKY ZVÄZ), KATOLÍCKA CIRKEV (SO SILNÝM MEDZINÁRODNÝM PRESAHOM) A SOLIDARITA

ZJEDNANÁ TRANZÍCIA (PACTED TRANSITION)

- IDE ZREJME O JEDINÚ PODOBNÚ ZMENU REŽIMU V KOMUNISTICKOM BLOKU:
- DEMOKRACIA VZNIKLA V ÚSTAVNOM RÁMCI STARÉHO REŽIMU A SO SILNOU POZÍCIOU PREDSTAVITEĽOV STARÉHO REŽIMU V PARLAMENTE A V ŠTÁTNO M APARÁTE
- POČAS NÁVŠTEVY POĽSKA V 1987 PÁPEŽ JÁN PAVOL II VYZVAL NA LEGALIZÁCIU SOLIDARITY
- ZLOŽITÁ HOSPODÁRSKA SITUÁCIA: JARUZELSKI ZORGANIZOVAL REFERENDUM, KTORÝM CHCEL ZÍSKAŤ PODPORU PRE EKONOMICKÉ REFORMY
- REFERENDUM S DVOMA OTÁZKAMI - PODPORA RADIKÁLNYM EKONOMICKÝM ZMENÁM A DEMOKRATIZÁCIE POLITICKÉHO ŽIVOTA (PREHRA REŽIMU – NÍZKA ÚČASŤ – BOJKOT)

ZJEDNANÁ TRANZÍCIA (PACTED TRANSITION)

- 1988: ĎALŠIE MASOVÉ ŠTRAJKY ORGANIZOVANÉ SOLIDARITOU
- JARUZELSKI SA OBÁVAL, ŽE SOLIDARITA BOJKOTOM NARUŠÍ REŽIMNÉ VOĽBY PLÁNOVANÉ NA 1989
- REŽIM MAL ZÁUJEM O PODPORU OD SOLIDARITY PRE POTREBNÉ EKONOMICKÉ REFORMY
- SOLIDARITA MALA ZÁUJEM O LEGALIZÁCIU SVOJICH AKTIVÍT A O ZNÍŽENIE REPRESÍ VOČI SVOJIM AKTIVISTOM
- KONCOM LETA 1988 SA ZAČALI ROZHOVORY MEDZI ZÁSTUPCAMI KOMUNISTICKÉHO REŽIMU A OPOZIČNOU SOLIDARITOU, ZA ÚČASTI A ČIASŤOČNE AJ ZA MEDIAČNEJ ROLY KATOLÍCKEJ CIRKVI

ZJEDNANÁ TRANZÍCIA: MEDZINÁRODNÉ SÚVISLOSTI

- OKRÚHLY STÔL PREBIEHAL S VEDOMÍM, ŽE VEDENIE SOVIETSKEHO ZVÄZU POZORNE SLEDUJE VÝVOJ
- M. GORBAČOV SÍCE NASTÚPIL AKO REFORMÁTOR, ALE REAKCIA ZSSR SA NEDALA PREDVÍDAŤ
- NAKONIEC ROZHODOL O NEZASAHOVANÍ DO VÝVOJA V POĽSKU
- SOLIDARITA NEPREDPOKLADALA TRANZÍCIU SMEROM K PLNEJ DEMOKRACII, DÚFALA VO VYTVORENIE PRIESTORU NA VLASTNÚ LEGALITU A VÄČŠIU VOL'NOSŤ PRE AKTIVISTOV
- VÝVOJ V POĽSKU SLUŽIL AKO INDIKÁTOR ĎALŠÍM KRAJINÁM (OPOZIČNÝM SILÁM) KOMUNISTICKÉHO BLOKU, ŽE ZMENA POMEROV JE MOŽNÁ

VÝSLEDKY OKRÚHLEHO STOLA

- SOLIDARITA SA ZÚČASTNÍ VOLIEB V R. 1989, BUDE MÔČŤ SÚŤAŽIŤ O 35% KRESIEL V SEJME
- VYTVORÍ SA POST PREZIDENTA SO SILNÝMI VÝKONNÝMI PRÁVOMOCAMI, KTORÉHO ZVOLÍ PARLAMENT (TOTO PREFEROVALI KOMUNISTI)
- VYTVORÍ SA SENÁT A VŠETKÝCH 100 KRESIEL BUDE OTVORENÝCH AJ PRE SOLIDARITU
- KOMUNISTI OČAKÁVALI, ŽE SPOLU S PODRIADENÝMI ORGANIZÁCIAMI BUDÚ KONTROLOVAŤ VÄČŠINU KRESIEL NA SPOLOČNOM ZASADNUTÍ OBOCH PARLAMENTNÝCH KOMÔR, TAKŽE BY KONTROLOVALI PREZIDENTSKÝ ÚRAD
- ZÁROVEŇ VERILI, ŽE SPOLU S PODRIADENÝMI ORGANIZÁCIAMI BUDÚ MAŤ VÄČŠINU V SEJME A BUDÚ TAK KONTROLOVAŤ AJ VLÁDU

POLSKÝ PREZIDENTSKÝ ÚRAD

- NEPRIAMO VOLENÝ NA 6 ROKOV OBOMA KOMORAMI POLSKÉHO PARLAMENTU
- PREZIDENT BOL AUTOMATICKY ŠÉFOM VÝBORU NÁRODNEJ OBRANY A VRCHNÝM VELITEĽOM ARMÁDY
- MAL PRÁVOMOC ZASTUPOVAŤ ŠTÁT V MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOCH, NAVRHOVAŤ SEJMU PREDSEDU VLÁDY A ZA URČITÝCH OKOLNOSTÍ HO AJ ODVOLAŤ
- MAL PRÁVOMOC VYHLÁSIŤ STAV OHROZENIA (NA TRI MESIACE) A JEHO PRÁVOMOCI SA VZŤAHOVALI NA ZAHRANIČNÚ, BEZPEČNOSTNÚ A OBRANNÚ POLITIKU (BEZ SPOLUÚČASTI ĎALŠÍCH ZLOŽIEK MOCI)

VOLBY 1989

- POLOSLOBODNÉ VOLBY V ROKU 1989 SA SKONČILI DRVIVÝM VÍŤAZSTVOM OPOZIČNEJ SOLIDARITY: JEJ KANDIDÁTI ZÍSKALI VŠETKÝCH 35% KRESIEL V SEJME A 99 ZO 100 KRESIEL V SENÁTE
- POLSKÁ ĽUDOVÁ STRANA, REŽIMOM KONTROLOVANÁ SATELITNÁ STRANA, PO TOMTO VÝSLEDKU ZMENILA STRATÉGIU A ODPÚTALA SA OD KOMUNISTOV - SÚHLASILA SO VSTUPOM DO KOALIČNEJ VLÁDY SO SOLIDARITOU VEDENEJ PREMIÉROM T. MAZOWIECKIM
- V LETE 1989 TAK V STREDNEJ A VÝCHODNEJ EURÓPE VZNIKLA PRVÁ NEKOMUNISTICKÁ VLÁDA PO II. SVETOVEJ VOJNE

NÁSLEDNÝ VÝVOJ

- JARUZELSKI ZVOLENÝ ZA PREZIDENTA, ALE V ÚRADE ZOSTAL NEVÝRAZNÝ A DO POLITIKY VIDITEĽNE NEZASAHOVAL
- PO PÁDE KOMUNISTICKÝCH REŽIMOV V STREDNEJ A VÝCHODNEJ EURÓPE V PRIEBEHU ROKA 1990 OZNÁMIL, ŽE REZIGNUJE NA POST PREZIDENTA
- V PRVÝCH SLOBODNÝCH PREZIDENTSKÝCH VOĽBÁCH V DECEMBRI 1990 BOL NA 5-ROČNÉ OBDOBIE ZVOLENÝ LECH WALESA
- PRVÉ PLNE SLOBODNÉ PARLAMENTNÉ VOĽBY SA USKUTOČNILI AŽ V ROKU 1991

NÁSLEDNÝ VÝVOJ

- SPÄTNE SA JAVÍ AKO CHYBA, ŽE SA V R. 1990 NEKONALI AJ PARLAMENTNÉ VOL'BY - AŽ DO ROKU 1991 V POĽSKU ROZHODOVAL "TRANZIČNÝ" (LEN ČIASTOČNE DEMOKRATICKÝ) PARLAMENT
- PARLAMENTNÉ VOL'BY 1991 VYPRODUKOVALI MIMORIADNE FRAGMENTOVANÝ PARLAMENT:
- ZA POUŽITIA PROPORČNÉHO VOLEBNÉHO SYSTÉMU BEZ VSTUPNÉHO KVÓRA ZÍSKALO ZASTÚPENIE AŽ 29 STRÁN V SEJME A 22 V SENÁTE
- AŽ DO ROKU 1997 V POĽSKU PLATILA ÚSTAVA Z KOMUNISTICKÉHO OBDOBIA MODIFIKOVANÁ ÚSTAVNÝMI ZMENAMI, KTORÉ ZLOŽITO UPRAVOVALI VZŤAHY MEDZI VLÁDOU, PARLAMENTOM A PREZIDENTOM